

DYSKUSJA NAD ZAKRESEM POJĘCIA SZTUKI LUDOWEJ

zorganizowana przez Pracownię Badania Sztuki Nieprofesjonalnej IS PAN i Red. „Polskiej Sztuki Ludowej” w dniu 7.VI.1967 r.

W dyskusji uczestniczyli: historyk sztuki, dyr. Państwowego Muzeum Etnograficznego, profesor Ksawery Piwocki, historyk sztuki dr Andrzej Jakimowicz, etnografowie: dr Zofia Szyfelbejn-Sokolewicz, dr Anna Kowalska-Lewicka, mgr Krzysztof Makulski, mgr Jacek Olędzki, muzykologowie-folklorysty: dr Jan Stęszewski, dr Ludwik Bielawski, historyk literatury doc. dr Julian Lewański oraz redaktor „Polskiej Sztuki Ludowej” mgr Aleksander Jackowski.

ALEKSANDER JACKOWSKI

Temat dzisiejszej konferencji nie jest nowy, zresztą dokładnie dwadzieścia lat temu, w pierwszym zeszycie „Polskiej Sztuki Ludowej”, ukazał się programowy artykuł teoretyczny prof. Ksawerego Piwockiego pod takim właśnie tytułem: *Pojęcie sztuki ludowej*.

Zainteresowania teoretyczne były w pierwszym okresie istnienia naszego pisma jak najbardziej zrozumiałe, istniała bowiem potrzeba określenia w nowych warunkach historycznych stosunku do sztuki ludowej, ustalenie zasięgu i cech tego zjawiska. Ówczesne konstatacje opierały się jednak głównie na wiedzy i myśli teoretycznej okresu dwudziestolecia międzywojennego (zwłaszcza na pracach Piwockiego, Bystronia, Schrammówny). Ważne było też, że inicjatywę badań podjęli interesujący się twórczością ludową historycy sztuki, literaturoznawcy, muzykolodzy i ich właśnie zainteresowania zaważyły na późniejszym kształcie badań szczegółowych, na wyborze metod i problematyki. W zakresie plastyki oznaczało to przede wszystkim podjęcie koncepcji Rieglowskich oraz myśli marksistowskiej.

Po pierwszej fali zainteresowań teorią przyszły lata pracy w terenie, poszerzenia bazy materiałowej, niezwykle ważne kontakty z etnografią, historią, archeologią. Odzwierciedlenie tych prac znaleźć można i w licznych rocznikach „Polskiej Sztuki Ludowej”.

Potrzeba, którą obecnie odczuwamy, pewnych uściśleń czy nawet rewizji dotychczasowych założeń wynika z nawarstwienia doświadczeń, z praktyki, która nie zawsze daje się uogólnić w schemacie dotychczasowych pojęć i sformułowań. Zbliżamy się zresztą do etapu syntezy i już pierwsze jej próby każą na nowo zastanowić się nad słusznością przyjętych, a często tylko dość mglisto odczuwanych założeń teoretycznych. Jak ustosunkować się np. do współczesnych makatek i malowanek, spotykanych zarówno na wsi, jak i w mieście (a więc w przekroju kulturowym, a nie warstw społecznych). Gdzie się kończy sztuka prowincjonalna, cechowa, a zaczyna ludowa? Czy obrazy częstochowskie są ludowe? A gipsy jarmarczne? A wota? Czy za ludowe uznamy tylko wota woskowe, czy również srebrne? Co uznamy więc za obszar sztuki ludowej? Czy i w jakiej mierze będzie się on pokrywał z pojęciem twórczości nieprofesjonalnej, nieelitarniej? Jakie są historyczne dystynkcje tego pojęcia? Czy jest ono odzwierciedleniem realnego i definiowalnego zjawiska, czy tylko hipostazą?

W praktyce naszego działania w Instytucie i w redakcji coraz częściej musimy się zastanawiać — co włączać, a co wykreślać z programu badań, co jeszcze jest, a co już nie jest „sztuką ludową”. Powstaje więc obawa, że operując tradycyjnym pojęciem sztuki ludowej, możemy ograniczyć pole naszych badań, stracić z oczu zjawiska ważne, a przekraczające ramy pojęcia.

Tak więc wracając po dwudziestu latach do rozważań teoretycznych, chcielibyśmy, aby wychodziły one z konkretnych, z uogólnienia doświadczeń badawczych nie tylko nas, ludzi zajmujących się sztuką ludową polską, ale i reprezentantów innych dyscyplin. Podejmując rozległą problematykę, zdajemy sobie sprawę, że nie można jej rozwiązać w drodze jednej czy nawet kilku dyskusji. Toteż dzisiejsze spotkanie traktujemy jako wstępne rozeznanie, świadomi tego, że może ono jedynie zarysować kierunki dalszych rozważań i dyskusji.

Obszerny rejestr pytań, który wraz z zaproszeniami przesłaaliśmy uczestnikom, niech nikogo nie peszy. Dobrze by było, gdyby choć na jedno pytanie udało się nam znaleźć odpowiedź. Ale z drugiej strony, być może użyteczny będzie w tej i w następnych dyskusjach sam rejestr zagadnień i wątpliwości. Przypomnę je.

ZAKRES POJĘCIA KULTURY LUDOWEJ

- Jaka istnieje zależność między polaryzacją społeczną a kulturową określonego społeczeństwa.
- Co jest warunkiem formowania się nurtu warstw elitarnych.
- Jakie są determinanty powstawania zjawiska określanego jako kultura ludowa.
- Jakie są granice pojęcia (w czasie i przestrzeni) kultury ludowej (np. czy pojęcie kultury ludowej należy rezerwować jedynie dla społeczności rozwarstwionej).
- Kiedy w przebiegu historycznym ma sens i kiedy sensu tego nie ma stosowanie pojęcia kultura ludowa, sztuka ludowa.
- Propozycja definicji kultury ludowej.

SZTUKA LUDOWA

- Czy istnienie kultury ludowej równoczesne jest z faktem występowania w jej ramach sztuki ludowej, folkloru.
- W jakiej mierze rodowód zainteresowań XVIII i XIX w. kulturą ludową wyznacza granice samego pojęcia i jego zmienny w czasie zakres.
- Co to jest sztuka ludowa? Charakter zjawiska. Próba definicji.
- Sztuka ludowa — sztuka dla ludu — elementy ludowe.
- Co to jest styl ludowy i granice jego stosowalności w analizie zjawisk zaliczanych do kultury ludowej.
- Czy we współczesnej kulturze narodu zasadne jest i celowe posługiwanie się pojęciem sztuki ludowej i w jakim zakresie.

Andrzej Jakimowicz: Chciałbym sprawdzić rację bytu mojej osoby na tej konferencji. Nie mogę się jej doczytać w dostarczonym mi zespole pytań. Nie zajmuję się bowiem zagadnieniami teorii, a do tego wątpię, czy miałbym coś do powiedzenia na temat polskiej sztuki ludowej.

Aleksander Jackowski: Gdy zastanawiamy się nad problemem sztuki ludowej, pożądany jest, jak sądzę, materiał porównawczy, różne punkty widzenia. Co jest specyfiką sztuki ludowej w Polsce, a co jest jej cechą ogólniejszą, występującą w innych kulturach? I w jakim stopniu zasadne jest w ogóle mówienie o sztuce ludowej w odniesieniu do sytuacji np. w Afryce, Mongolii czy Indiach. Aby uzyskać tego rodzaju porównawcze wypowiedzi, poprosiliśmy tu właśnie mgra Makulskiego, mgra Olędzkiego i Ciebie — najlepiej zorientowanego w sytuacji kulturowej Indii. Chcemy więc, abys mówiąc o Indiach, pomógł nam w myśleniu o naszej, polskiej sztuce ludowej.